

TEBESSÜM CUMHURİYETİ

Haluk Doğan

“güleryüzlü olmak neydi onu hatırlayın...”
İsmet Özel

“Gülemiyorsun ya, gülmek
Bir halk gülüyorsa gülmektir”
Edip Cansever

Ziya Gökalp, 1924 yılında aramızdan ayrıldı. Bu büyük mürid, fikirleri ve idealleriyle Cumhuriyet’in yapı taşlarını meydana getirdi. 2024, onun vefatının 100. Yılı. Geçen 100 yılda onun fikirlerini ne kadar sahiplendiğimiz muhasebesi yapılması gereken büyük konulardan biridir.

Bu satırları kaleme alırken haber kanallarında en çok konuşulan şeyler cinayet, intihar, bunalımlar ve krizler. 101. yılını büyük bir gururla idrak ettiğimiz Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşları olarak pek de mutlu bir hayat sürmediğimiz muhakkak. Bu mutsuzluğun en büyük sebeplerinden biri ise adil bir yönetim altında olduğuna dair inancın giderek kaybolmasıdır.

“Cumhuriyetin en esaslı vazifesi, bü tün tazyikleri kaldırıp yerine tatlı muameleleri koymaktır. Tatlı muamelelerin delilleri ise, ç ehrelerdeki tebessü mü r. Tebessü mü , mü nevver genç lerin ç ehrelerine yeniden iade ediniz, gö receksiniz ki bugü nkü kesretli intiharlar da hadd-i asgarî ye inecektir.”¹

Ziya Gökalp’in bu sözleri, Cumhuriyet’in ana vazifesinin baskı ve her türlü zorlamaları ortadan kaldırıp yerlerine olumlu ve insani davranışlar koymak olduğuna işaret etmektedir. Cumhuriyet’in vatandaşlara yönelik pozitif bir toplumsal dönüşüm yaratma görevi vardır. Tazyikler (baskılar) yerine, tatlı muameleler (saygılı ve nazik davranışlar) teşvik edilmelidir.

Gökalp için toplumun en aydın kesimi olan gençlerin yüzünde gülümseme yeniden sağlanırsa, intiharlar gibi trajik sonuçlar da azalacaktır. İnsanlar üzerinde olumlu bir iz bırakmak, onların yüzündeki gülümsemeyle açığa çıkar. Bir toplumda gülümsemenin yaygınlık kazanması, gençlerin üzerindeki baskıyı hafifletecek ve intihar gibi trajik sonuçların azalmasına yol açacaktır.

¹ Ziya Gökalp, **Makaleler IX**, Haz. Şevket Beysanoğlu, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980, s. 97.

İnsanı diğer canlılardan ayıran birinci vasıf, tebessüm edebilmesidir: İnsan, tebessüm edebilen bir canlıdır. Toplumsal hayatta tebessümün hakimiyeti, ancak her türlü baskının ortadan kaldırılıp adaletle yönetilmekle mümkündür. Bu bakımdan tebessüm, adil yönetimin doğal sonucu olacaktır.

Gökalp'e göre toplumda tebessümü yok eden temel etmen, farklı türden otoritelerdir. Bilhassa toplumun dezavantajlı kesimlerine uygulanan baskı, onların yaşama sevincini ellerinden almaktadır. Bu baskılar, kalplerdeki neşenin ve dudaklardaki tebessümü n düş manıdır. Lazım olan ise, “tebessümü milletin fertlerinde yeniden umumileştirmek için bütün baskıları kaldırmak”tır. Cumhuriyet, özgürlüğün artırılması ve baskıların son bulması için atılan en büyük adımdır. Toplum içinde yaşamak ama toplumun içinde bir birey olarak varlığını sürdürmek... Cumhuriyet'in fikri hür vatandaş projesinin aslı ve esası toplum içinde fikrî bağımsızlığın korunmasıdır. Zira, bir toplumda başkalarının fikirlerine uyarak hayat sürmek epey kolaydır. Yalnız başınayken bir insanın kendi fikirlerine uygun yaşaması da hiç zor değildir. Ralph Waldo Emerson'a kulak verecek olursak, asıl zor iş ve “takdire şayan olan şey, toplum içinde fikrî bağımsızlığını koruyarak yaşamaktır.” Fikir bağımsızlığı, tevhidi gözetip dünyevi her türlü otoriteye kulluk etmeyen, istibdadın reddiyle mümkündür. Fakat son yıllarda alınan politik kararlar sade vatandaşlarda baskıya dönüşürken, kötülüğü bir yol olarak benimseyenlerde rahatlamaya yol açmaktadır.

Politik kararların psikolojik etkileri hiç de yabana atılır cinsten değildir. Karar alıcılar, her kararın vatandaşta yol açacağı etkileri iyi hesap etmelidir. Tek geçer akçenin daha çok oy almak olduğu politik kurumlar, halkın ruhsal çöküşünün de kaynağıdır. Eğer bir milletin fertleri tebessüm etmiyorsa, bilmemiz gerekir ki o ülkede adalet değil zulüm hâkimdir. Siyaset kurumu, milletin değil, çıkar gruplarının refahını önemsiyordur. Salâh Birsal, bu hususta şunları söylemektedir:

“Benim bildiğim, ulusları yönetenler, bir işe başlamadan önce, o iş, yığınların gülmelerini ortadan kaldırıyor mu, kaldırmıyor mu, ilkin buna bakmalıdırlar. Gelin görü n, 1946 yılından bu yana geliş en, bir ara da soysuzlaş an demokrasi denemeleri, ş unu iş iğ a ç ıkar mış tır ki, parti adamları, o her şeyi herkesten iyi bildiklerini sanan kişiler, kalabalıkların gülmeleri değil, oylarıyla ilgilenmektedirler.”²

Salâh Birsal, politikacıların halkın mutluluğuna değil, sadece oylarına odaklandığını eleştirmektedir. 1946'dan sonra gelişen demokrasi deneyimleriyle birlikte siyasetçilerin halkın refahı ve mutluluğundan ziyade, onların oylarına nasıl ulaşacaklarına öncelik

² Salâh Birsal, Kendimle Konuşmalar, Ankara, Papirüs Yayınları, 1969, s. 19.

verdiklerini belirtmektedir. Birsell, demokrasinin asli görevinin halkın gülümsemesini, eş deyişle mutluluğunu sağlamak olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, siyasetçilerin amacı sadece seçimleri kazanmak değil, halkın mutluluğunu gözetmek olmalıdır. Birsell, demokrasiyi halkın mutluluğu ile özdeşleştirmekte ve politikacıların halkın iç huzurunu ve mutluluğunu sağlayacak adımlar atması gerektiğini savunmaktadır. Seçimlerin ve siyasi süreçlerin sadece oy kazanmaya indirgenmemesi gerektiğini dile getirmektedir. Halkın oylarını almak için yapılan siyasi manipölasyonlar, demokrasinin asıl amacının unutturmaktadır. Sonuçta olan, vatandaşların büyük bir buhranın içinde çaresizce ve umutsuzca çırpınışıdır.

Samuel Beckett, Watt'da üç tür gülmeden bahseder: Acı, zorlama ve neş esiz gü lü ş. Acı gü lü ş iyi olmayan ş eylere gü ler. Bu sebeple, ahlaki bir gü lü ş tü r. Zorlama gü lü ş , yargılayıcı gülüştür. Çünkü o doğ ru ve iyi olmayan ş eylere gü ler. Neş esiz gü lü ş ise ş iirsel gü lü ş tü r, Beckett'e göre neş esiz gülüş “gü lü ş lerin gü lü şü dü r”, *risus purus*'tur [en saf gülüş].³ Mutsuzluklara bile gü len gü lü ş tü r. Politik açıdan, bir toplumun tebessüm hali içinde olması, elde edilmesi gereken en mühim kazanımlardan biridir ve bu bakımdan en saf gülüşün açığa çıkma hallerinin en mükemmel örneğidir.

Simon Critchly, Beckett'in vurguladığı neş esiz gülüşü, “şeyleri en saf haliyle görmenin mutluluğu” olarak nitelemektedir.⁴ Neş esiz olmasının sebebi de tam olarak budur. Ağız dolusu gülmek değil, gülümseme ya da tebessümdür. Şeylerin cilalanmış ya da parlatılmış şeklini değil de gerçek halini görmek, insanda kahkahaya değil de mütebessim bir çehreye yol açar. Şeyleri, oldukları şekliyle görmek pek de kolay olmayan bir şeydir. Hele ki olmanın değil görünmenin önemsendiği; reklamın, sosyal medyanın, pr çalışmalarının geçer akçe olduğu şu günlerde gerçekliği olduğu gibi kavramak epey zorlu bir iş tir. “Çalınan dikkat” diyordu Johann Hari, tekrar almamız gereken büyük gücümüzü tarif ederken. Memleketimizde temel mesele çalınan tebessümü geri almaktır.

Cicero, Latince'de mizahı *urbanitas* olarak tercüme eder. Kelimenin kökeninde *urban*, yani şehir vardır. Bu sebeple denilebilir ki mizah şehre özgüdür. Şehir hayatının mütemmim cüzüdür. Medeni insanların yaptığı, paylaştığı, ortak olduğu şeydir. Sadece bunlarla sınırlı olmayan *urbanitas*, Cicero'nun eserlerinde “şehir hayatının erdemi” olarak da belirtilir.⁵ Şehir hayatının erdemi mizahta, daha başka ifadeyle mütebessim çehrelerde kendini gösterir.

³ Samuel Beckett, **Watt**, Çev. Uğur Ün, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 42.

⁴ **Erişim adresi:** https://www.cabinetmagazine.org/issues/17/dillon_critchley.php

⁵ Edwin S. Ramage, **Urbanitas: Cicero and Quintilian, a Contrast in Attitudes**, The American Journal of Philology, Vol. 84, No. 4, 1963, s 390-391.

Urbanitas, bir şehir erdemi olarak dilimizde temeddün kavramının da karşılığıdır. Statik bir durumu değil; sürekliliği, hareketi ve canlılığı içeren temeddün, bir toplumda kendini en çok tebessümde gösterir. 101 yıllık Cumhuriyetimizin bize mirası çatık kaşlar ya da öfkeli simalar değil; mütebessim vatandaşlar olmalıdır. Gökalp'in erk sahiplerine ihtar ve ikazı, tebessümü yaygınlaştırmalarına yöneliktir. Gökalp'e göre, "yönetimdeki adaleti nerede aramalıyız?" sorusunun cevabı da tam olarak burada belirmektedir: Vatandaşın mütebessim simasında!

Ülkemiz bizim için gözümüzden bile sakındığımız bir güzelliğin diyarı. O sebeptendir ki "cennet vatan" tabiri dilimize pelesenktir. Bu tabir büyük bir sorumluluğu da beraberinde getirir. Adaleti, doğruluğu, iyiliği ve dayanışmayı memlekette hâkim kılma çabası hepimizin omuzlaması gereken ağır bir yükür. Ancak bu şekilde vatan cennete dönüşür; millet tasasızca gülümser: "... ve gülümseyen herkes cennete bakıyor demektir."⁶

Gülümsemek yalnızca hâl ile ilgili değil, istikballe de ilgilidir: "Belki de bugün hiçbir şeyin bir geleceği olmasa bile, kaha hamızın geleceği var!"⁷ Bir toplumdan tebessümü çalanlar, o toplumun sadece bugününü değil geleceğini de çalıyorlar.

Edip Cansever, "Mendilimde Kan Sesleri" şiirinde, bir insanın yaşadığı yere benzediğini söylüyor. Aslında sadece yaşadığımız yere değil, yönetilme tarz ve biçimine de benziyoruz. Yönetim, yüzümdeki izin de adıdır. Kötü yönetimler yüzümüze huzursuzluğun damgasını vururken adaletli bir yönetim, yüzüme gülümsemeyi ve huzuru kondurur. Gökalp, korku imparatorluğunu yıkan bir Tebessüm Cumhuriyeti teklif ediyor. Teklifin muhatapları ise ülkede yönetim erkini elinde bulunduranlar... Umarım, onlar, Gökalp'in bu teklifine bir gün kulak verirler.

⁶ İhsan Oktay Anar, *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 203.

⁷ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, Çev. Ahmet İnam, İstanbul, Say Yayınları, 2015, s. 146.